

Protokół
XVI posiedzenia plenarnego (tryb mieszany)
Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego
w dniu 12 października 2023 r.

I. Otwarcie posiedzenia

Przewodniczący Rady Głównej prof. M. Pałys przywitał uczestników posiedzenia Rady Głównej: ministra Wojciecha Murdzka, sekretarza stanu w Ministerstwie Edukacji i Nauki, przewodniczących konferencji typów szkół, przewodniczących komisji KRASP, przedstawicieli instytucji sektora szkolnictwa wyższego, przedstawicieli parlamentu i ministerstw, członków Rady poprzednich kadencji, a w szczególności prelegentów – dr. Leszka Szafrąńskiego, wicedyrektora ds. zasobów cyfrowych Biblioteki Jagiellońskiej, dr. Anetę Pazik-Aybar, kierowniczkę Zespołu Otwartej Nauki NCN oraz dr. Macieja Maryła, kierownika Centrum Humanistyki Cyfrowej w Instytucie Badań Literackich PAN.

II. Przyjęcie porządku obrad

Rada przyjęła zaproponowany porządek obrad.

III. Otwarta nauka i publikowanie w otwartym dostępie: sytuacja i perspektywy

Przewodniczący Rady Głównej poprosił o zabranie głosu ministra W. Murdzka.

Minister W. Murdzek podziękował Radzie za podjęcie ważnego tematu. Zauważył, że ma miejsce zderzenie dwóch mentalności, funkcjonującej przez lata, która była wyrazem troski o własność intelektualną, dorobek osobisty, uczelni, instytutu i o unikatowość pewnych procesów badawczych, oraz przekonania, że aby nadażyć za światowym postępem i zapewnić Polsce właściwą pozycję, zamiast powtarzać badania od początku, należy wykorzystać już istniejące wyniki badań. Ministerstwo od wielu lat prowadzi starania, by zinwentaryzować ten obszar działania i dysponować aktualnymi informacjami. A w przypadku konkursów z wykorzystaniem środków publicznych, nagradza zapewnienie otwartości danych.

Zauważalne jest wyczekiwanie środowiska na wprowadzenie regulacji przez UE. Są jednak świetne przykłady instytucji, które podejmują wysiłek na rzecz przygotowania do już obowiązujących regulacji oraz planowanych. Dialog nie jest jednak łatwy. MEiN rozesało ankiety do około 600 podmiotów, a odpowiedziało około 300 z nich. Z uzyskanych informacji wynika, że w różnych podmiotach powstało około 60 własnych polityk otwartości danych. Zdarza się mylenie danych badawczych z danymi innego rodzaju, jak na przykład rezultaty badań, publikacje.

W kwietniu 2021 r., zarządzeniem Ministra Edukacji i Nauki, został powołany Zespół doradczy do spraw otwartych danych naukowych. Zespół zakończył pracę w kwietniu bieżącego roku. W wyniku działalności Zespołu, przy współpracy MEiN, powstał dokument „Polityka otwartego dostępu do danych badawczych finansowanych ze środków publicznych”. Obecnie jest to jeszcze wersja robocza. Ostateczna wersja dokumentu zostanie przekazana Radzie Głównej.

Na zakończenie, min. W. Murdzek poinformował, że we wrześniu został uruchomiony portal <https://innowacje.opi.org.pl/>. Strona ułatwia wyszukiwanie informacji m.in. na temat naukowców, ekspertów, projektów naukowych, aparatury naukowej i patentów. Zawiera także przewodnik użytkownika, który podpowiada, jak się poruszać po wybranych systemach nauki i szkolnictwa wyższego, aby jak najszybciej dotrzeć do poszukiwanych

informacji. Minister poprosił o zgłoszenie ewentualnych uwag i pomysłów po zapoznaniu się ze portalem, które pozwolą na jego ulepszenie. Odbyły się pierwsze rozmowy z Ministerstwem Rozwoju i Technologii o połączeniu portalu z danymi będącymi w gestii MRiT, dotyczącymi przedsiębiorców i gospodarki.

Przewodniczący Rady Głównej podziękował min. W. Murdzkowi za przedstawienie informacji i poprosił o zabrane głosu dr. L. Szafrąńskiego, wicedyrektora ds. zasobów cyfrowych Biblioteki Jagiellońskiej.

Dr L. Szafrąński przedstawił temat otwartej nauki z perspektywy uczelni i , omówił na przykładzie Uniwersytetu Jagiellońskiego budowanie repozytoriów.

Istnieje siedem obszarów otwartej nauki: otwarty dostęp, otwarte dane, otwarte oprogramowanie, nauka obywatelska, zasoby otwartej edukacji, otwarta metodologia i otwarte recenzowanie.

Na poziomie UE są budowane różne systemy, które pozwalają na agregowanie danych i publikacji. Głównym celem repozytoriów jest udostępnianie zasobów wiedzy każdemu, kto chce z niej skorzystać. Dwa najważniejsze systemy w Europie to OpenAIRE i European Open Science Cloud (EOSC). Pierwszy z nich jest systemem szerszym, udostępnia nie tylko dane, ale także publikacje, doktoraty i różne materiały dotyczące nauki. Drugi jest portalem, który wspiera naukę opartą na danych, rozwija się w kierunku agregatora, katalogu różnego rodzaju narzędzi, usług i punktu dostępu do danych, które zbiera z różnych europejskich narzędzi i systemów, w większości przypadków z repozytoriów. Funkcjonujące w uczelniach repozytoria są widoczne w dużych agregatorach, również komercyjnych. Kolejną inicjatywą jest Open Access Publishing Platform, gdzie będą dostępne publikacje finansowane ze środków publicznych. Jest to młoda platforma i nie spełnia potrzeb polskiej ewaluacji, tzn. nie otrzymuje się punktów za publikowanie na niej, więc wydaje się, że będzie używana w mniejszym stopniu.

W 2015 r. Ministerstwo opublikowało dokument „Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce”, w którym zostały przedstawione założenia polityki otwartego dostępu oraz zalecenia dotyczące wprowadzania otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych przez podmioty finansujące badania, jednostki naukowe, uczelnie i wydawców. Duża część dokumentu dotyczy tworzenia repozytoriów.

Dr L. Szafrąński omówił procedurę tworzenia repozytoriów na przykładzie Uniwersytetu Jagiellońskiego. Zgodnie z nią najpierw musi zostać określona polityka otwartości, która definiuje działania uczelni w zakresie otwartego dostępu. Następnym krokiem jest powołanie koordynatora bądź pełnomocnika otwartego dostępu, który koordynuje prace na uczelni i wdraża ścieżki szkoleniowe. Niezbędne jest rozwinięcie infrastruktury informatycznej, w celu utworzenia repozytorium i systemu zarządzania nauką. Finalnym krokiem jest zamieszczenie publikacji i danych badawczych w repozytorium. Kolejną ważną sprawą jest rozwój kadry, promocja repozytorium wewnątrz i na zewnątrz uczelni.

Według portalu OpenDOAR w Polsce istnieje około 140 systemów zarządzania informacją naukową (RIMS) oraz systemów aktualnych informacji badawczych (CRIS), które w jednym miejscu spajają działania informacyjne uczelni w kierunku świata. Funkcjonują w nich repozytoria zwane bibliotekami cyfrowymi. Większość istniejących systemów udostępnia źródła do badań, ale nie publikuje tekstów naukowych. Zgodnie z katalogiem repozytoriów danych re3data.org, funkcjonują 22 polskie systemy, które agregują repozytoria z różnych uczelni.

Repozytorium UJ to system, który współpracuje z wieloma systemami zewnętrznymi, by promować uczelnię na świecie, a jednocześnie pobierać informacje o publikacjach, które są istotne dla użytkowników wchodzących do systemu z zewnątrz. W jednym miejscu zgromadzona jest cała informacja o sytuacji publikacyjnej i badawczej na uczelni. Taki system może być częścią większego systemu, czyli CRIS, w którym funkcjonują różne repozytoria. Na świecie jest kilkaset wdrożeń tego typu systemów.

Kończąc swoją wypowiedź, dr L. Szafrński poinformował, że stworzenie systemu to koszt od 70 tys. zł do 5 mln zł, na co składają się koszty wynagrodzeń, wyszkolenia personelu, modernizacji lub stworzenia systemów i ich utrzymania, certyfikacji.

Przewodniczący Rady Głównej podziękował za przekazanie szczegółowych informacji i zaprosił na zabranie głosu dr A. Pazik-Aybar, kierowniczkę Zespołu Otwartej Nauki NCN.

Dr A. Pazik-Aybar przedstawiła aspekty związane z realizacją otwartej nauki przez NCN. Podkreśliła, iż otwarta nauka jest pojęciem bardzo pojemnym. To nie tylko publikacje i dane, ale również wszelkiego rodzaju inne elementy związane z całym procesem badawczym, takie jak oprogramowanie, narzędzia analityczne, metodologia, informacja o przebiegu procesu badawczego, czyli wszystkie informacje, które mogą potencjalnie pozwolić innym naukowcom na replikację, reprodukcję tego procesu badawczego, aby uzyskać porównywalne wyniki.

Otwarta nauka łączy się ze zmianą systemu oceny naukowców. Elementy związane z otwartą nauką powinny być uwzględniane przy podejmowaniu decyzji o awansach naukowych, nadawaniu stopni naukowych, czy przy aplikowaniu o granty.

Dr A. Pazik-Aybar odniosła się do otwartych publikacji i otwartych danych. W przypadku publikacji jest to proces ustrukturyzowany, osadzony w praktyce instytucji finansujących badania, czy instytucji naukowych. NCN w 2018 r. został sygnatariuszem planu S oraz członkiem-założycielem Koalicji S. W 2020 r. dyrektor NCN wydał zarządzenie w sprawie ustalenia Polityki NCN dotyczącej otwartego dostępu do publikacji będących efektem realizacji projektów badawczych, stypendiów i staży naukowych oraz działań naukowych finansowanych lub współfinansowanych przez NCN. Wszystkie projekty badawcze, w ramach których podpisano umowy od stycznia 2021 r. zostały objęte obowiązkiem publikowania w otwartym dostępie. Nie dotyczy to monografii, rozdziałów w pracach zbiorowych i recenzowanych prac zebranych. Dane, które stanowią podstawę tych publikacji, muszą być udostępnione w otwartym dostępie, zgodnie z zasadą – tak otwarte, jak to możliwe i tak zamknięte, jak to konieczne.

W 2019 r. NCN wdrożył Plan Zarządzania Danymi. Plan musi w sposób techniczny odzwierciedlać proces badawczy, który jest prezentowany we wniosku składanym do NCN. Standardy wprowadzane przez NCN są powiązane ze standardami europejskimi.

Dr A. Pazik-Aybar poinformowała, że w odpowiedzi na potrzeby zgłaszane przez środowisko naukowe oraz reformy polityki wydawców, NCN tymczasowo wprowadzi złagodzenie zapisów odnośnie do Polityki NCN dotyczącej otwartego dostępu do publikacji. Umożliwi to naukowcom publikowanie w czasopismach o zasięgu międzynarodowym, które rzetelnie przeprowadzają proces recenzyjny. Informacja wkrótce zostanie zamieszczona na stronie NCN.

Następnie dr A. Pazik-Aybar odniosła się do EOSC, która jest inicjatywą Komisji Europejskiej mającą na celu uporządkowanie istniejących w Europie zasobów, obecnie bardzo rozproszonych, gdyż taki stan rzeczy znacznie utrudnia korzystanie z zasobów. Celem jest stworzenie wirtualnego środowiska służącego m.in. do przechowywania,

udostępniania i przetwarzania danych badawczych. KE ustaliła, że Unia Europejska traci rocznie około 80 mld euro z tytułu nieudostępniania danych. Naukowcy prowadzą równoległe podobne badania i dochodzi do podwójnego finansowania. Aplikowanie o granty wydłuża czas prowadzenia badań. Możliwość wykorzystywania badań, które już istnieją ułatwi i przyspieszy proces badawczy. Replikowanie czy reprodukcja całego procesu badawczego może umożliwić weryfikowanie uzyskanych wniosków. Może to być pomocne w wyeliminowaniu niewłaściwych praktyk w procesach badawczych.

Jednym z impulsów, aby wprowadzić bardziej uporządkowane działania był okres pandemii, kiedy okazało się, że brakuje platform, gdzie mogłoby dojść do wymiany informacji pomiędzy naukowcami. EOSC staje się istotnym aspektem w przyszłości otwartej nauki w Polsce, został wspomniany w tym kontekście w dokumencie Polityka Naukowa Państwa. NCN jest jednym z dziewięciu polskich członków Stowarzyszenia EOSC (EOSC Association), na zlecenie Ministerstwa jest krajowym przedstawicielem w Stowarzyszeniu, a także przedstawicielem Polski w Steering Board.

Utworzona została nieformalna sieć EOSC Polska, w skład której wchodzi instytucje będące członkami Stowarzyszenia EOSC, a także inne instytucje spoza Stowarzyszenia. Bardzo ważnym elementem działalności EOSC jest realizacja szkoleń. NCN, na zlecenie MEiN, uruchomił cztery kursy – dwa dla naukowców i dwa dla data stewardów – dostępne na platformie Navoica. Poza tym realizuje kursy dziedzinowe i dyscyplinowe, które są udostępniane na kanale NCN na YouTube. Ponadto w najbliższym czasie zostanie uruchomiona strona internetowa EOSC Polska.

Przewodniczący Rady Głównej podziękował za ciekawe wystąpienie i poprosił o zabranie głosu dr. M. Maryla, kierownika Centrum Humanistyki Cyfrowej w Instytucie Badań Literackich PAN.

Dr M. Maryl poinformował, że działa również w konsorcjum OPERAS, którego celem jest rozwój e-infrastruktury i wspieranie transformacji cyfrowej w naukach humanistycznych i społecznych, a także EOSC SSH Open Cluster, czyli klastrze tematycznym dla nauk humanistycznych i społecznych. W ramach OPERAS zostało przeprowadzone badanie, w wyniku którego powstał raport "The Future of Scholarly Communication". W zebranych wywiadach naukowcy wskazywali na dwie istotne kwestie w ramach innowacji w komunikacji – płynny dostęp do tradycyjnych formatów bez zbędnych ograniczeń oraz formę, czyli lepsze dzielenie się wiedzą z odbiorcami dzięki nowym technologiom.

Na każdym etapie procesu badawczego mamy do czynienia z komunikacją naukową – począwszy od odkrywania danych, poprzez dostęp i przechowywanie, wzbogacanie danych, do analizy i wniosków. Na problem komunikacji należy spojrzeć z punktu widzenia różnorodnych interesariuszy, np. wydawców, uczonych, jednostek naukowych, podmiotów polityki naukowej, instytucji finansujących badania oraz udostępniających infrastrukturę, czyli narzędzia do publikowania.

Główne wyzwania współczesnej komunikacji naukowej to mechanizmy prestiżu, wyznaczniki jakości badań, różnice między dyscyplinami, rozwiązania dla różnych formatów, modele biznesowe, wspieranie innowacji. Na przedstawione wyzwania odpowiadają inicjatywy, nad którymi toczy się obecnie dyskusja w środowisku naukowym. Przykładem są zasady FAIR, które mają umożliwić ponowne wykorzystanie danych. Dane badawcze powinny być możliwe do znalezienia, dostępne, interoperacyjne i możliwe do wielokrotnego wykorzystania, ale również należy tu uwzględnić specyfikę dyscyplin. Wspomniana wcześniej europejska chmura otwartej nauki EOSC próbuje się dostosować do praktyk dziedzinowych poprzez tworzenie klastrów tematycznych.

Dr M. Maryl odniósł się do reformy ewaluacji. Przypomniął, że powstała Koalicja na rzecz doskonalenia systemów oceny nauki CoARA. Koalicja stworzyła międzynarodową platformę dialogu w celu poszukiwania racjonalnych sposobów oceny doskonałości naukowej i dorobku naukowego. CoARA dąży do zastąpienia wskaźników ilościowych ewaluacją jakościową. Koalicja działa poprzez swoje grupy robocze i oparta jest na procesie dwustronnym, współpracuje z jednostkami naukowymi top-down/bottom-up.

W kwestii czasopism nastąpił zwrot w kierunku modelu diamentowego, co oznacza, że nie płaci się za dostęp ani za publikacje, ale czasopismo wymaga subsydiowania. Trwa dyskusja nad wypracowaniem modelu, w którym środki publiczne będą wykorzystywane optymalnie. W 2022 r. został uruchomiony projekt DIAMAS (Developing Institutional OA Publishing Models). Jego celem jest znalezienie rozwiązań, które zapewnią lepsze wsparcie dla europejskich czasopism diamentowych. Z kolei projekt CRATF-OA (Creating a Robust Accessible Federated Technology for Open Access) uruchomiony w styczniu 2023 r. ma zapewnić wsparcie infrastrukturalne tego procesu, poprzez rozwijanie otwartego oprogramowania dla wydawnictw.

Na zakończenie dr M. Maryl przedstawił sześć filarów komunikacji naukowej, w których należy działać: interoperacyjność, infrastruktura, interdyscyplinarność, interesariusze, inkluzywność, interes.

Przewodniczący Rady Głównej podziękował za interesujące wprowadzenie do dyskusji.

Następnie odbyła się debata z udziałem członków Rady Głównej i gości, referenci odnieśli się do pytań i komentarzy uczestników spotkania. Zamykając debatę, przewodniczący Rady Głównej podziękował prelegentom oraz pozostałym uczestnikom spotkania za bardzo ciekawą dyskusję.

Prezentacje przedstawione podczas wystąpień są dostępne na stronie internetowej <https://rgnisw.nauka.gov.pl/posiedzenia/>.

W dyskusji udział wzięli: prof. T. Bączek, prof. G. Borkowska, prof. K. Byrka, prof. K. Diks, prof. K. Narkiewicz, prof. J. Szmidt, prof. J. W. Wiktor, prof. J. Witkoś, prof. J. Zwoździak, ks. prof. W. Zyzak.

IV. Informacje i sprawy bieżące

Przewodniczący Rady Głównej poinformował, że:

1. Wystąpił do przewodniczącej Komisji Dyscyplinarnej przy RGNiSW z prośbą o informację na temat statystyki spraw dyscyplinarnych w Komisji. Z otrzymanej informacji wynika, że z 47 spraw, które wpłynęły w latach 2021-2023, 19 zostało zakończonych, 8 jest w toku, a 20 oczekuje na podjęcie czynności przez skład orzekający. Prof. H. Paluszkiewicz jako główną przyczynę opóźnienia wskazuje niewystarczającą liczebność Zespołu Obsługi Postępowań Dyscyplinarnych (ZPD), odpowiedzialnego za obsługę Komisji Dyscyplinarnej przy Ministrze, Komisji Dyscyplinarnej przy Radzie Głównej oraz obsługę rzeczników dyscyplinarnych ministra. W związku z tą sytuacją, prof. M. Pałys, w imieniu Rady Głównej, ponownie poprosił ministra o zwiększenie liczebności oraz szersze zastosowanie narzędzi cyfrowych w postępowaniach w celu przyspieszenia procedury.
2. Z informacji uzyskanych w MEiN wynika, że lista zgłoszonych kandydatów do PKA trafiła do ministra. Nie są jeszcze znane decyzje dotyczące powołań.

Prof. G. Borkowska przekazała informację na temat posiedzeń Prezydium PAN, w których uczestniczyła. Omawiane były m.in. kwestie dotyczące Muzeum Ziemi oraz Stacji Badawczej PAN w Kosewie.

Prof. K. Byrka poinformowała, że w dniu 22 września uczestniczyła w spotkaniu zorganizowanym przez NAWA i MEiN, które dotyczyło wypracowania ogólnokrajowej strategii umiędzynarodowienia nauki i szkolnictwa wyższego. W odpowiedzi na dużą dynamikę zmian w kraju i na świecie powstała nowa strategia NAWA. Prof. K. Byrka zapowiedziała przygotowanie przez Komisję ds. Międzynarodowych opinii dotyczącej strategii NAWA, również w odniesieniu do dokumentu Polityka Naukowa Państwa.

Prof. B. Rymśza, w nawiązaniu do debaty zwróciła uwagę, że rozwijanie szerokiego dostępu do danych cyfrowych i generowanie tych danych powinno być także sprawdzane w kontekście możliwości ich pobierania i wykorzystywania. W procesie wyboru członków RDN konieczna była weryfikacja osób uprawnionych do głosowania, dane nie zostały automatycznie zaciągnięte z systemu. Przy ubieganiu się o granty wnioskodawca musi wprowadzać dane, które mogłyby być automatycznie pobrane z systemu.

V. Zaopiniowanie projektów aktów prawnych

Projekt rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki zmieniającego rozporządzenie w sprawie warunków i trybu udzielania pomocy publicznej za pośrednictwem Narodowego Centrum Nauki

Przewodniczący Rady Głównej przedstawił projekt uchwały, w której Rada Główna pozytywnie opiniuje zmiany zaproponowane w przedłożonym projekcie rozporządzenia.

Rada jednogłośnie przyjęła uchwałę Nr 95/2023. Stanowi ona załącznik do protokołu.

VI. Stanowiska i działania w sprawie innych aktów prawnych

Brak.

VII. Przyjęcie protokołu XV posiedzenia Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego (15 czerwca 2022 r.)

Rada przyjęła protokół.

VIII. Sprawy różne i wolne wnioski

1. Przewodniczący Rady Głównej poinformował, że terminy posiedzeń w 2024 r. członkowie Rady otrzymają w najbliższym czasie.
2. Przewodniczący Rady Głównej zaproponował, aby Rada wypowiedziała się na temat uruchamiania studiów na kierunku lekarskim w uczelniach nieposiadających odpowiedniego zaplecza.

Ustalono, że projekt stanowiska przygotowuje Komisja Kształcenia.

W dyskusji udział wzięli: prof. T. Bączek, prof. K. Byrka, prof. K. Diks, prof. B. Rymśza.

3. Prof. M. Szyndel poinformował, że w dniach 12-13 września odbyło się VI posiedzenie Komitetu Monitorującego program Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego. W ramach Priorytetu 1. „Umiejętności” zostały zatwierdzone trzy fiszki projektów w działaniu 1.05 Umiejętności w szkolnictwie wyższym:
 - „Akredytacje międzynarodowe dla rozwoju polskich uczelni” – 15 mln zł,
 - „Akademia Ewaluatora NAWA – usprawnienie uznawalności wykształcenia w instytutach szkolnictwa wyższego i nauki” – 3,3 mln zł,

– „Strategia umiędzynarodowienia polskiego szkolnictwa wyższego i nauki” – 10 mln zł.

W ramach Priorytetu 3. „Dostępność i usługi dla osób z niepełnosprawnościami” zatwierdzono fiszkę „Dostępność podmiotów szkolnictwa wyższego” w działaniu 3.01 Dostępność szkolnictwa wyższego – wartość 150 mln zł.

4. Prof. D. Sosnowska poinformowała, że w dniu 7.09.2023 r. odbyło się V posiedzenie Komitetu Monitorującego Program Fundusze Europejskie dla Nowoczesnej Gospodarki. Przedmiotem obrad były m.in. kryteria konkursów. Jeden z nich dotyczył nauki – ścieżka SMART w 1. Priorytecie FENG „Wsparcie dla przedsiębiorców” – nabór dla konsorcjów.
5. K. Bonas poinformował, że ukazał się raport „University as community: students’ perceptions of participation, engagement and belonging at European higher education institutions”, który jest dostępny pod adresem <https://wolontariat.uw.edu.pl/unicomm-report/>. Prof. K. Byrka zaprosiła przedstawicieli PSRP w Radzie Głównej do udziału w posiedzeniu Komisji ds. Międzynarodowych, w celu przedstawienia powyższego raportu.

IX. Zamknięcie posiedzenia

Przewodniczący Rady Głównej podziękował członkom Rady za udział w obradach i zamknął posiedzenie.

Przewodniczący
Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego
Prof. Marcin Pałys

Załączniki:

1. Porządek obrad
2. Uchwała Nr 95/2023